РЕЦЕНЗІЯ

директора Навчально-наукового інституту здоров'я, реабілітації та фізичного виховання Національного університету фізичного виховання і спорту України, доктора наук з фізичного виховання і спорту,

професора Марченко Оксани Юріївни

на дисертаційну роботу **Базилюка Дем'яна Сергійовича** на тему:

«Гендерні особливості залучення старшокласників до занять фізичною культурою і спортом», подану на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 01 Освіта / Педагогіка за спеціальністю 017 Фізична культура і спорт

Актуальність обраної теми. Дисертаційне дослідження на тему «Гендерні особливості залучення старшокласників до занять фізичною культурою і спортом» є безперечно актуальним для сучасної педагогічної науки та практики фізичного виховання. В умовах трансформації освітнього простору України, інтеграції європейських цінностей та переходу до особистісно орієнтованої моделі навчання гендерний підхід у фізичному вихованні набуває особливої значущості. Старший шкільний вік є сенситивним періодом для формування мотиваційних установок, ціннісних орієнтацій та усвідомлення гендерних ролей. Водночас, в умовах цифровізації суспільства та поширення пасивних форм дозвілля спостерігається стійке зниження зацікавленості учнів фізичною активністю, що актуалізує потребу в цілеспрямованому педагогічному впливові та впровадженні гендерно чутливих підходів до організації занять. Аналіз наукової літератури, виконаний автором, засвідчив, що сучасна система фізичного виховання в закладах загальної середньої освіти перебуває на етапі переходу від нормативно-орієнтованої до особистісно орієнтованої моделі, однак гендерний аспект залишається недостатньо дослідженим, хоча він суттєво впливає на мотивацію, самооцінку та реальну залученість старшокласників до рухової активності. Додаткової ваги темі надає її міждисциплінарний характер – вона перебуває на перетині педагогіки, психології, соціології та теорії фізичного виховання. Гендерна ідентичність сучасних підлітків є динамічним,

багатофакторним явищем, що вимагало від дисертанта глибокого теоретичного аналізу та ретельного добору методологічного інструментарію.

У підсумку варто зазначити, що обрана тема є своєчасною, соціально значущою, має чітко виражене практичне спрямування та відповідає сучасним запитам освітньої галузі, що підтверджує обґрунтованість її вибору для наукового дослідження.

Зв'язок з науковими планами, темами. Дисертаційна робота виконана на кафедрі теорії і методики фізичного виховання Національного університету фізичного виховання і спорту України у межах Плану науково-дослідної роботи Зведеному плану НДР НУФВСУ на 2021-2025 рр. за темою № 3.3 «Удосконалення системи педагогічного контролю фізичної підготовленості дітей, підлітків і молоді в закладах освіти» (номер державної реєстрації 0121U108938).В рамках дослідження дисертант розробив науково обґрунтовані організаційно-методичні рекомендації щодо формування режимів рухової активності для учнів 7- 9 класів загальноосвітніх шкіл.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх новизна. У ході дослідження враховуючи гендерні особливості старшокласників, організаційно-методичні умови обраних ліцеїв, рівень фізичної підготовленості, пріоритетні мотиви, самоопис фізичного розвитку, лімітуючі та стимулюючі фактори, автором було розроблено модель формування мотивації старшокласників до занять фізичною культурою і спортом у ЗЗСО з урахуванням гендерних особливостей. Ефективність розробленої моделі визначалася за наступними критеріями: мотиваційним, аксіологічним, діяльнісно-поведінковим та результативно-корекційним.

Реалізація моделі забезпечила диференціацію навчання, підвищення мотивації, формування позитивного ставлення до рухової активності та зростання залученості старшокласників до занять фізичною культурою і спортом.

Наукова новизна отриманих результатів полягає у тому, що

дисертантом:

– вперше з’ясовано вплив організаційно-методичних умов ЗЗСО на старшокласників із різними типами гендерної ідентичності, що зумовлюється частотою занять, інфраструктурними можливостями, кадровим забезпеченням та реалізацією диференційованого підходу під час занять фізичною культурою і спортом;

– вперше визначено лімітуючі та стимулюючі фактори залучення старшокласників до занять фізичною культурою і спортом, що відображають основні чинники, які посилюють або знижують мотивацію до занять фізичною культурою і спортом, враховуючи гендерні особливості та організаційно-методичні умови ЗЗСО;

– вперше розроблено модель формування мотивації старшокласників до занять фізичною культурою і спортом у ЗЗСО з урахуванням гендерних особливостей, що охоплює такі складники, як: передумови розробки, мету та завдання моделі, організаційні-методичні умови реалізації моделі, до яких належать блоки (організаційно-методичний, діагностичний, психолого-педагогічний та практичний), педагогічна стратегія вчителя з урахуванням типу гендерної ідентичності старшокласників, форма організації занять (урочна та позаурочна), вибір видів та форм рухової активності та частота занять, а також критерії, за якими було перевірено та доведено ефективність розробленої моделі.

Практична значимість результатів дослідження полягає в удосконаленні підходів до планування та контролю занять фізичною культурою, враховуючи гендерні особливості старшокласників у закладах загальної середньої освіти, що спрямовані на створення належних умов для фізичного та психоемоційного відновлення учнів впродовж навчального року, формування знань та умінь зі здоров’язбереження, підвищення їх рухової активності. Доповнено наявні розробки щодо особливостей реалізації та організації занять з фізичного виховання в ЗЗСО. Основні положення, результати дослідження, розроблені моделі, практичні рекомендації та висновки були апробовані протягом вересня-грудня 2025 року в процесі організації урочних занять з

фізичної культури в ліцеї №43 «Грааль» м. Києва та впроваджені 26 грудня 2025 року в діяльність закладів загальної середньої освіти – ліцеїв №14 і №17 м. Києва, а також в освітній процес підготовки здобувачів за спеціальністю 014.11 «Середня освіта (Фізична культура)» під час вивчення фахових дисциплін «Теорія та методика фізичного виховання» та «Нові технології у фізичному вихованні».

Відсутність (наявність) академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації. Дисертація Базилюка Дем'яна Сергійовича пройшла ретельну перевірку на плагіат, фальсифікацію даних та експериментальних результатів. Це підтверджується експертизою Національного університету фізичного виховання і спорту України «StrikePlagiarism».

Оцінка змісту дисертації та її основних положень. Дисертація Базилюка Дем'яна Сергійовича викладена на 306 сторінках тексту комп'ютерної верстки . Робота має чітку логічну структуру і складається з анотації, переліку умовних скорочень, вступу, п'яти розділів, практичних рекомендацій, висновків, списку використаних джерел (207 найменувань, з них 47 – іноземними мовами) та додатків. Дисертація належним чином ілюстрована (56 таблиць та 11 рисунків), що забезпечує наочність представлення результатів дослідження та свідчить про проведення їх ґрунтовної обробки.

У вступі було обґрунтовано актуальність теми, описано її дослідженість, зв'язок з науковими програмами та грантами. Були сформульовані мета, завдання, об'єкт, предмет та методи дослідження. Розкрито наукову новизну та практичне значення отриманих результатів, наведені дані про їх апробацію та публікації.

У першому розділі «Особливості організації занять фізичною культурою і спортом у закладах загальної середньої освіти» автор здійснив **теоретичний аналіз наукової літератури** з метою визначення концептуальних засад дослідження. Зокрема, було:

- розглянуто фізичну культуру і спорт як складову виховного процесу, що має враховувати гендерні, вікові, оздоровчі та особливі потреби учнів;

- проаналізовано нормативно-правове забезпечення фізичної культури в закладах загальної середньої освіти (ЗЗСО), виявлено перехід від нормативно-орієнтованої до особистісно-орієнтованої моделі, а також розрив між декларованими підходами та практичною реалізацією через брак ресурсів і методичного забезпечення;
- охарактеризовано організацію фізичного виховання (форми, засоби, методи) та доведено потребу її модернізації з урахуванням соціокультурного контексту, гендерних і вікових особливостей;
- досліджено мотивацію старшокласників до рухової активності (оздоровчі, соціальні, саморозвитку, досягнень, естетичні мотиви), а також вплив соціальних очікувань та освітнього середовища;
- диференційовано поняття «біологічна стать» і «гендер», показавши їх взаємозв'язок, але нетотожність;
- виявлено недостатню дослідженість гендерного підходу до занять фізичною культурою старшокласників, хоча саме він може суттєво вплинути на залученість, мотивацію, самооцінку та ставлення до фізичної культури.

У другому розділі «Методи і організація дослідження». Автором чітко представлено методи дослідження, їхню специфіку та організацію. Контингент дослідження визначено й всебічно охарактеризовано. Вибір методів належно обґрунтований і повністю відповідає меті та завданням роботи. Важливо відзначити, що автор коректно застосовує апробовані наукові методи для аргументації результатів, висновків і рекомендацій. Логічність дослідження забезпечується чіткою структурованістю його організації.

У третьому розділі «Мотиви, інтереси та фізична підготовленість старшокласників закладів загальної середньої освіти» дисертації автор представив результати емпіричного дослідження мотивів, інтересів, рівня фізичної підготовленості та працездатності серцево-судинної системи старшокласників закладів загальної середньої освіти. Дослідженням встановлено, що форма організації занять впливає на залученість до рухової активності: спільна форма сприяє вищій залученості дівчат, особливо в 10

класах, тоді як роздільна форма виявилася менш ефективною для дівчат, серед яких зафіксовано вікове зниження активності та вищу частку незалучених. Позашкільна рухова активність залишається стабільно високою – більшість старшокласників активно займаються нею в позаурочний час (88 % юнаків і 80 % дівчат). Мотиваційні стимули до уроків фізичної культури мають виражені статеві відмінності: юнаки частіше керуються усвідомленням користі занять (68 %), прагненням покращити фізичну підготовленість (62,7 %), підвищити рухову активність (57,3 %), уникнути академічної заборгованості (60 %) та зняти розумове напруження (52 %); натомість для дівчат більш значущими є отримання заліку (66,7 %), усвідомлення користі (62,7 %) та бажання покращити фізичну підготовленість (50,7 %). Найбільш поширеними загальними мотивами як серед юнаків, так і серед дівчат виявилися прагнення до покращення фізичної підготовленості, задоволення від рухової активності та турбота про здоров'я. Пріоритетним видом рухової активності серед дівчат є фітнес, а серед юнаків – заняття в тренажерному залі. Найвищі результати рівня фізичної підготовленості зафіксовано серед старшокласників ліцею №17; дівчата мають кращі показники гнучкості з високою часткою достатнього рівня, а юнаки переважають у результатах на високому або достатньому рівні за силовими та координаційними здібностями. Юнаки демонструють кращу працездатність серцево-судинної системи за пробою Руф'є, тоді як у дівчат частіше зустрічаються нижчі результати (низький та нижче середнього рівні), особливо в 11 класах. Організація освітнього процесу впливає на показники старшокласників: найкращі результати показали учні ліцею №17, де уроки з фізичної культури проводяться тричі на тиждень і реалізується спільна форма занять; у ліцеї №14 спостерігається позитивна динаміка серед юнаків, однак у дівчат – регрес, а ліцей № 43 демонструє варіативність показників, що може бути пов'язано з індивідуальними особливостями старшокласників.

У четвертому розділі «Гендерні особливості старшокласників закладів загальної середньої освіти» дисертації автор дослідив гендерні особливості старшокласників закладів загальної середньої освіти. Встановлено, що серед

учнів незалежно від статі, класу чи спрямованості освітньої діяльності навчального закладу домінує андрогінний тип гендерної ідентичності (89,3 % юнаків та 88,0 % дівчат), що свідчить про відхід від жорсткого поділу на маскулінні та фемінні ролі. Виявлено чітку залежність рухової активності та працездатності серцево-судинної системи від типу гендерної ідентичності: учні маскулінного типу мають найвищі показники проби Руф'є, стабільний рівень фізичної підготовленості та систематичні заняття руховою активністю (100 %); андрогінний тип демонструє середні результати з високим рівнем залученості (86,6 % юнаків і 83,3 % дівчат), але зі збереженням вікових і статевих відмінностей (у юнаків – прогрес у швидкісно-силових якостях, у дівчат – змішані результати); фемінний тип (представлений лише дівчатами) має найнижчі показники рухової активності та працездатності серцево-судинної системи. Самооцінка фізичного розвитку залежить як від статі (юнаки краще оцінюють власну силу та здоров'я, дівчата – зовнішність і стрункість тіла), так і від гендерної ідентичності (маскулінні учні мають завищену оцінку сили й витривалості, фемінні дівчата акцентують на естетичних показниках, андрогінні демонструють більш збалансоване самосприйняття). Загалом рівень самооцінки фізичного розвитку в обох статей незалежно від типу гендерної ідентичності переважно високий або завищений. Факторний аналіз засвідчив формування мотиваційної структури до занять фізичною культурою і спортом на основі показників фізичної підготовленості, самооцінки, типу гендерної ідентичності та мотивації: у юнаків домінують результативно-змагальні та функціональні орієнтації, у дівчат – тілесно-естетична та оздоровчо-релаксаційна спрямованості. Мотиваційні пріоритети мають особливості за типами гендерної ідентичності: маскулінні орієнтовані на результативність і спортивні досягнення, андрогінні – на поєднання оздоровчих і соціально-навчальних мотивів, фемінні – переважно на рекреаційно-емоційні стимули. Універсальними стимулами для всіх є прагнення зміцнити здоров'я та покращити фізичну підготовленість. Вибір видів рухової активності підтверджує ці відмінності: юнаки незалежно від гендерного типу обирають силові та змагальні форми (тренажерний зал,

єдиноборства), дівчата – фітнес, танці та оздоровчі практики, причому андрогінні учениці демонструють найбільшу варіативність вибору. Загалом 92 % опитаних учнів займаються руховою активністю, що підтверджує високий рівень внутрішньої мотивації, однак інтереси значною мірою не збігаються з традиційною моделлю уроків, орієнтованих переважно на командні ігри.

У п'ятому розділі «Аналіз та узагальнення результатів дослідження» обговорено отримані результати дисертаційного дослідження.

Висновки до дисертації відповідають поставленим завданням і безпосередньо випливають із попереднього аналізу. Наведені дисертантом аргументи повні, логічні та несуперечливі.

Стиль і мова дисертації. Науковий рівень дисертаційної роботи заслуговує на виключно позитивну оцінку. Вона є завершеною науковою працею, яка відзначається цілісністю змісту та свідчить про вагомий особистий внесок здобувача у практику фізичного виховання. Дисертація оформлена відповідно до вимог Міністерства освіти і науки України. Робота написана державною мовою, стиль викладення матеріалу – науковий. Основні положення, висновки, пропозиції та рекомендації дисертації вирізняються послідовністю, аргументованістю і завершеністю.

Повнота викладу наукових положень, висновків та рекомендацій здобувача в опублікованих працях. Ознайомлення з науковим доробком здобувача за темою дисертації дозволяє стверджувати, що його наукові публікації повністю відображають основні результати дисертаційної роботи відповідно до вимог. Наукові результати дисертації висвітлені в 12 наукових публікаціях: 5 статей у наукових виданнях з переліку наукових фахових видань України; 7 публікацій апробаційного характеру.

Зауваження та дискусійні положення щодо змісту дисертації. Оглядаючи дисертаційне дослідження в цілому позитивно, я хотіла би звернути увагу на деякі суперечливі аспекти та спірні положення, які, на мою думку, потребують додаткової аргументації або пояснень під час захисту дисертації.

1. У четвертому розділі дисертації виявлено методологічну неточність у формулюваннях: автор вживає терміни «зростання» або «зниження» при порівнянні показників учнів 10-х та 11-х класів. Оскільки дослідження є крос-секційним (зрізовим), а не лонгітюдним, коректніше було б говорити не про динаміку змін у часі, а про вищий або нижчий відсоток показників між незалежними вибірками.

2. У підрозділі 4.5 факторний аналіз задекларовано як засіб виявлення латентних взаємозв'язків, однак недостатньо чітко визначено практичне завдання отриманої факторної структури. Потребує також уточнення термінологія: спостерігається плутанина між кореляційним і факторним аналізом, що ускладнює інтерпретацію результатів.

Висновок. Дисертаційна робота Базилюка Дем'яна Сергійовича на тему: «Гендерні особливості залучення старшокласників до занять фізичною культурою і спортом» є кваліфікаційною науковою працею, яка виконана здобувачем особисто, має наукову новизну, характеризується новим підходом і практичною цінністю, відповідає спеціальності 017 Фізична культура і спорт, вимогам до оформлення дисертацій, затвердженим наказом Міністерства освіти та науки України № 40 від 12.01.2017 р. (із змінами, внесеними згідно з наказом Міністерства освіти та науки України № 759 від 31.05.2019 р.) та «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12.01.2022 р. (із змінами внесеними згідно з Постановою Кабінету Міністрів України №341 від 21.03.2022 р.), а її автор Базилюк Дем'ян Сергійович заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 01 Освіта / Педагогіка за спеціальністю 017 Фізична культура і спорт.

Рецензент:

доктор наук з фізичного виховання та спорту,

професор, директор

Навчально-наукового інституту

здоров'я, реабілітації

та фізичного виховання

Національного університету

фізичного виховання і спорту України Оксана МАРЧЕНКО